

Данијела Ковачевић Микић¹,

дипломирани филолог српског
језика и књижевности – мастер,
просветни саветник у Школској
управи Чачак
Министарство просвете,
науке и технолошког развоја

Оригинални научни рад
Српска академија
образовања
Годишњак за 2012. годину
УДК: 371.64
стр.

НОВА ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОСТОРА И ОПРЕМАЊА ИНОВАТИВНЕ ШКОЛЕ У ИНФОРМАЦИОНОМ ДРУШТВУ

Резиме: Савремено друштво подразумева целоживотно учење и стручно усавршавање. Образовни приоритет се огледа у примени савремене образовне парадигме, у којој је фокус на активности ученика, кооперативном учењу и учењу путем открића, како би се са репродуктивног познавања градива прешло на развијање функционалног знања. Императив је учење учења и оспособљавање ученика за самостално коришћење свих доступних извора знања. У том смислу, школске библиотеке би требало да буду кључна места образовне реформе, јер осим културне мисије, школски библиотекари имају задатак да пруже стручну подршку ученицима и наставницима у примени иновативних модела учења и рада. Међутим, велики је јаз између оног што би требало да буде и онога што јесте. Рад говори о расколу између стварног стања (постојећих људских и материјалних ресурса) и образовних потреба, уз пружање смерница за даљи развој, а заснован је на анализи ресурса и програма рада школских библиотека у Моравичком округу.

Кључне речи: библиотека, стручно усавршавање, ресурси, иновације

1. ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ

Вршећи редован стручно-педагошки надзор и интензивно сарађујући са Градском библиотеком „Владислав Петковић Дис“² из

---

¹ danijela.k.mikic@eunet.rs

Чачка у низу пројеката усмерених ка читалачкој култури ученика, посебно оних у издвојеним одељењима, уочили смо да је школама неопходна додатна подршка у осавремењивању рада школских библиотека, у складу са образовном реформом и новим законским решењима која указују на нужност другачије организације и рада и просторних услова рада. Стога је Школска управа Чачак у свој годишњи план активности као приоритет уградила управо сарадњу са школским библиотекама и пружање подршке њиховим развојним активностима. Та сарадња се огледа у низу предавања и стручних скупова који ће бити реализовани у сарадњи са матичном библиотеком, Подружницом Друштва школских библиотекара за Моравички округ и Регионалним центром за професионални развој запослених у образовању, непосредном саветодавном раду при стручно-педагошком надзору и пружању конкретних смерница за унапређивање рада. Овај рад је први у низу радова који ће се бавити проблемима у раду школских библиотека Моравичког округа³, од неадекватних просторних услова рада и превазиђеног књижног фонда до професионалног усавршавања кадра, често несталног (пракса: сваке године други библиотекари) и нестручно заступљеног.

Да би се развојни циљеви из свих области рада школских библиотекара могли досегнути, неопходна је, пре свега, боља организација простора, односно, обезбеђивање одговарајућих услова за остваривање активности којима се реализују програми и планови рада школских библиотекара и доказује да они учествују у иницирању и подизању квалитета педагошке праксе, сходно *Правилнику о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника* („Службени гласник РС“, 13/2012). Анализа постојећих људских и материјално-техничких ресурса требало би да нам омогући реално сагледавање услова рада школских библиотекара у Моравичком округу. Након овог пресека стања, следи анализа стручности наставника распоређених на

---

² Ова установа дуго низ година својим пројектима и јавним радовима доприноси развоју и успешној реализацији програма рада школских библиотека („Библиобус“, „Инклузија књигом“, „Стихобус“, организовање гостовања песника и писца за децу у школским библиотекама, саветодавна подршка). Детаљнији увид у програме усмерене ка школским библиотекама може се стећи на основу годишњих извештаја о раду Градске библиотеке (доступно на сајту Градске библиотеке) и Часописа за библиотекарство „Глас библиотеке“, 18/2011, Чачак, 2012.

³ Рад није намењен преваходно стручној, научној, јавности, већ пре свега школама Моравичког округа као облик подршке у превазилажењу јаза између законске регулативе и теорије, с једне стране, и онога што је стварна пракса, с друге стране.

пословима библиотекара у основној школи према *Правилнику о степену и врсти образовања наставника и стручних сарадника у основној школи* („Службени гласник РС – Просветни гласник“, бр. 11, од 7. новембра 2012. године), анализа стручне заступљености библиотекара у средњим стручним школама и гимназијама, израда упитника за самовредновање рада школских библиотека (према постојећој регулативи, али и Ифлиним смерницама), организовање стручних скупова са надлежном подружницом, тимски рад на унапређивању програмирања и планирања рада (према *Правилнику о програму свих облика рада стручних сарадника*) и имплементација дефинисаних садржаја. Многе школе су већ препознале неопходност другачије организације простора и богаћења активности унутар програма рада школских библиотека, те су у своје развојне планове укључиле и конкретне активности за побољшање рада школске библиотеке, било у погледу опремања и набавке инвентара, било у погледу конкретних образовно-васпитних, библиотечко-информатичких и културних активности. У електронском облику, поједине анализе, упитници, чек листе, смернице и обрасци ће бити објављени током школске године на сајту Школске управе Чачак: www.skolskaupravacacak.rs (области рада: *Стручно усавршавање*).

Први корак ка иновативној школи јесте развијање свести свих запослених, а нарочито менаџмента школа, о важности рада школске библиотеке у остваривању мисије и развојне визије школе (савремена школа подразумева иновативне методе, технике и облике рада, уз примену савремених средстава рада), а не на критици постојећег (затеченог) стања. Много је објективних отежавајућих околности које утичу на неодговарајућу организацију простора и рада школских библиотека, те је један од циљева Школске управе Чачак пружање подршке школама у томе како да у постојећим условима рада и са постојећим кадром (без обзира да ли је стручно или нестручно заступљен) стручни органи установа осмисле такве програмске активности које ће допринети бољем квалитету образовно-васпитног рада у овом домену.

Добар развојни план заснован је на објективном самовредновању свих стандарда квалитета рада (*Школски програм и годишњи план рада, Настава и учење, Образовна постигнућа ученика, Подршка ученицима, Етос, Организација рада школе и руковођење и Ресурси*), на основу *Правилника о стандардима квалитета рада образовно-васпитних установа*, уз коришћење постојећих приручника за (само)вредновање квалитета рада образовно-васпитних установа, а препорука је да самовредновање школских библиотека почне од анализе материјално-техничких услова рада, јер од простора и савремене опреме итекако зависи квалитет рада и

реализације програма школских библиотека. Корак који следи јесте самовредновање библиотечке (школске и педагошке) документације, евиденција и статистика. Таквим самовредновањем стандарда квалитета рада у прописаним областима и професионалним компетенцијама запослених у школским библиотекама добија се реална процена стања, на основу чега је могуће планирати конкретан и оперативан план мера за превазилажење уочених слабости и унапређење свих аспеката рада.

Уколико је простор неадекватан, а установа нема могућност измештања у други простор (што је углавном и случај), могуће је предузети одређене активности које не траже знатна материјална средства, а могу да допринесу бољој мотивацији свих чланове школске заједнице за коришћење библиотечких услуга, а пожељно је и развијање партнерских односа унутар локалне заједнице, што омогућава коришћење простора јавних установа и других образовно-васпитних установа ради остварења појединих активности унутар програма рада школске библиотеке. У Моравичком округу постоје и установе које немају сопствене библиотеке или користе библиотеке суседних школа, било да користе само просторије и заједнички фонд а упошљавају сопствене библиотекарe, било да користе и простор и библиотечке услуге библиотекара друге школе.

Рад је заснован на анализи документације коју школе достављају надлежној школској управи до 15. септембра за текућу школску годину, сарадњи са школама које су учествовале у изради основне базе података о школским библиотекама на основу упитника рађеног током октобра 2012. године и на непосредном увиду при обављању редовног стручно-педагошког надзора. Школама је прослеђен упитник о основним подацима у вези са радом шк. библиотека: квадратура простора, укупан библиотечки фонд, број запослених библиотекара, њихова занимања и проценат ангажовања на пословима библиотекара. У овом раду биће коришћене само информације у вези са квадратуром и библиотечким фондом.

2. ВАЖНОСТ ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У ДОСТИЗАЊУ СТАНДАРДА КВАЛИТЕТА РАДА И ОСТВАРИВАЊУ РАЗВОЈНИХ ПЛАНОВА ШКОЛА

Школске библиотеке су јединице образовно-васпитног система школе. Њихов задатак је да унапређују све облике и методе образовно-васпитног процеса, помажу у стручном усавршавању наставника и код ученика стварају навику читања и коришћења

библиотечких услуга. Школска библиотека је неизоставни учесник у локалним и регионалним мрежама, као и у националној библиотечно-информационој мрежи. Стога је оправдано очекивање да се у подршку њиховом развоју укључе и локалне средине, донатори и спонзори (фандреизинг, Fundraising). У том смислу, пожељно би било отворити простор школске библиотеке за културне и научне активности од ширег интереса за локалну заједницу, као и за родитеље (радионице, предавања, трибине, округли столови, хуманитарне акције, донаторске акције и сл.).

Елементи који доприносе делотворности школске библиотеке су: финансирање и буџет, смештај, извори знања, организација, кадровска политика, коришћење библиотеке и промотивне активности. Све школе у својим годишњим плановима рада имају планове за унапређивање материјално-техничких услова рада. Па ипак, ретке су школе код којих су ти планови заиста оперативни и конкретни када је у питању унапређивање рада школских библиотека. Уобичајен одговор на питање зашто се не планира боља организација простора школских библиотека или набавка савремене опреме за библиотеке јесте тај да је средстава мало и да су она углавном усмерена за набавку средстава за остваривање квалитетне наставе и стручно усавршавање наставника и стручних сарадника. Међутим, два кључна аргумента за повећање буџета школских библиотека односе се на чињенице да управо број и сталност запослених у библиотеци и величина колекције (фонда) најбоље одређују колики ће образовни ниво ученици достићи, уз то да ученици који освајају највише поена на стандардним тестовима углавном долазе из школа у којима су библиотеке опремљене савременим наставним средствима и које имају разноврснију и богатију колекцију. Уколико због тешке материјалне ситуације установе не могу да планирају побољшање просторних услова и набавку савремене опреме за библиотеке кроз редован буџет, могућност за набавку средстава, естетско и функционално уређивање простора и осавремењавање фонда видимо у развијању партнерских односа са родитељима, донаторству и конкурисању за пројекте (видети сајт Министарства просвете, науке и технолошког развоја). Такође, могуће је организовати различите активности и акције које не изискују додатна финансијска средства, већ само мало више воље и креативности, а посебно веће укључивање ученика (ћачке задруге, радионице, секције, ученички парламент, вршњачки тимови, волонтери и др.).

Према *Манифесту о раду јавних библиотека (IFLA/UNESCO)* задатак школских библиотекара је да свим корисницима пружају информације и сазнања неопходна за успешно учествовање у савременом друштву заснованом на информацијама и знању, као и

да омогуће ученицима да овладају вештинама за учење током читавог живота, развијају њихову стваралачку машту и оспособљавају их да буду одговорни грађани. Из овог приоритетног задатка проистиче основни циљ програма рада школске библиотеке, а то је: организован и програмиран библиотечко-наставни рад као основа васпитно-образовног процеса и оспособљавање ученика за самостално коришћење свих извора знања. Да би се овај задатак заиста могао и остварити, неопходна је, на првом месту, свест свих чланова школске заједнице о важности простора и рада школских библиотека, а потом и нова организација простора и опремања школских библиотека.

Сл. 1 Рачунарски центар/клуб школске Библиотеке (Google: modern school library)

Сл.2 Рачунарски кутак у шк. библиотеци ОШ „Ратко Митровић“, Чачак

Библиотека је кључно место за остваривање културних делатности школе, али и кључно место за подстицање мотивације за учење и оспособљавање ученика за самостално проналажење релевантних информација. Зато је изузетно важно да простор библиотеке буде и функционално и естетски уређен. Посетилац библиотеке треба да се у библиотеци осећа пријатно, добродошло, да просторна организација доприноси његовој жељи да се у том простору задржи што дуже. Стога добро опремљена библиотека има следеће карактеристике: безбедна је, доступна свим корисницима (и оним у инвалидским колицима), има одговарајућу температуру, пројектована је тако да се у њој може сместити чврст, издржљив и функционалан намештај, погодан за посебне потребе библиотеке, а прилагођен њеним активностима и захтевима школске популације корисника, осмишљена је тако да прати промене библиотечких програма, наставног програма школе и промене у технологији обраде података, уређена је и вођена тако да пружа комфоран приступ организованој и разноврсној колекцији извора. Савремена школска библиотека континуирано развија свој програм рада на основу анализе ресурса и потреба свих корисника, има дефинисан глобални план рада,

оперативне/месечне планове, прописане евиденције и статистике, план коришћења школских ресурса, план коришћења наставних средстава, план коришћења ресурса локалне средине, видљив и поуздан распоред рада, правилник о раду школске библиотеке и коришћењу њених ресурса.

3. ПРОСТОРНА ОРГАНИЗАЦИЈА ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У СВЕТЛУ НОРМАТИВА

Према *Правилнику о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу („Службени гласник СРС – Просветни преглед“ бр. 4/90)*: “Библиотека школе се састоји од две просторије: књижнице и читаонице. Значај библиотеке у школи постаје све већи увођењем продуженог и целодневног боравака ученика у школи. Зато школску библиотеку имају све потпуне основне школе. Величина библиотеке, односно књижнице и читаонице, зависи од развијености школе (на једног ученика долази 0,1 м² простора за библиотеку). У већим централним школама предвиђа се медијатека (мултимедија центар) са следећом структуром:

- библиотека – око 36 м²
- просторија за умножавање штампаних и аудио-средстава, око 18 м²,
- просторија за смештај аудио-визуелних средстава, припрему наставника, обучавање наставника – око 36 м²
- читаоница (групно и индивидуално учење, дифузија порука) – 72 м².”

У овом подзаконском акту одређено је да „у припремним и другим просторијама уз наставне просторије за смештај наставних средстава, стручне литературе и других потребних средстава, плакари треба да буду целом дужином зида десно од улаза у просторијама из ходника школе, висине 2,40 м и дубине 0.35 м. /.../ У просторијама за друштвени живот у школи плакари су постављени у делу библиотеке за књижницу у свим слободним зидовима и састоје се из три дела као у припремним просторијама уз наставне просторије. У просторијама за продужени и целодневни боравак налазе се плакари за смештај ђачких торби и прибора – касет плакари за сваког ученика посебно (30 касета), плакари аудио-визуелних наставних средстава, приручне литературе и других потребних средстава.“

Даље, *Правилник* подразумева да све наставне просторије имају могућност замрачивања управо ради стварања услова за коришћење савремених аудио-визуелних средстава, као и озву-

чавање према могућностима, а пожељно у свим радним просторијама школе, нарочито у вишенаменском простору, ходницима и трпезарији. ТВ инсталације и инсталације телефона сада су проблем само у неким издвојеним одељењима и удаљеним сеоским школама, али је доступност интернета, нажалост, још увек на незадовољавајућем нивоу (било да не постоји одговарајућа мрежа, било да је интернет доступан, али се не користи због незаинтересованости или недовољне информатичке писмености запослених). Правилник о нормативима простора прописује и боје школских просторија које треба да буду мат, светле и мирне, док у тзв. комуникацијама могу да буду и јачи тонови зидова. Намештај и опрема свих просторија морају да испуњавају хигијенске, педагошке и техничке захтеве. Набавка треба да буде економски оправдана и да се води рачуна о правилном развоју младих, као и о томе да набавка средстава одговара потребама наставе и осталих образовно-васпитних активности у школи. Подови у свим радним просторијама школе треба да буду топли, полутопли, трајни, равни и глатки, али не клизави, са могућношћу лаког одржавања и чишћења, са добром акустичном изолацијом и довољно економични. Врата у свим наставним и друштвеним просторијама, као и улазна врата, отварају се према комуникацији. Школски намештај треба да буде једноставан по конструкцији и стабилан, како би омогућавао ученицима удобно седење и добру концентрацију. Ради примене активних метода у раду и ради одржавања хигијенских услова, школски намештај треба да буде лако покретљив, јер као такав спречава буку и не оштећује под. Наравно, при утврђивању потребног намештаја за основу школу полази се од намене просторија и води се рачуна о броју корисника и специфичним потребама.

Правилником је регулисана минимална опрема књижнице:

1. сто за библиотекара, са фиокама за картотеку и издавање књига у свакој библиотеци, један комад;
2. столица за библиотекара, у свакој књижници, један комад;
3. корпа за отпатке у свакој књижници и читаоници, два комада;
4. полице за смештај књига, број полица према величини просторије и броју књига, према потреби;
5. у читаоници, столови (обични, стандардни), према развијености школе, од четири до десет комада;
6. столице (обичне) у читаоницама библиотеке, према развијености школе, од шеснаест до четрдесет комада.

Сл. 3 Библиотека Гимназије у Ивањици. Час са песником Добрицом Ерићем.

Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију (Просветни гласник, бр. 5/90), прописује блок просторију за библиотеку – медијатеку, за смештај књига предвиђено је 30-40 m², а за читаоницу 54 m². Према *Минимуму југословенских стандарда за школске библиотеке* за правилно функционисање библиотеке била су дефинисана као потребна два повезана простора – за библиотеку и за читаоницу. Величина читаонице одређује се према броју читалачких места за један разред, а минимум простора за ученика је 2 m². Ако просечан разред има око 30 ученика, читаонички простор библиотеке треба да има око 60 m². Ретке су библиотеке у Србији које располажу таквим просторним условима какви су прописани наведеним стандардима, тако да не изненађује чињеница да ни многе библиотеке школа Моравичког округа нису у складу са постојећим нормативима и подразумеваним стандардима.

Што се библиотечке опреме тиче, стандардна ширина полице за књиге износи 20-30 cm, а дужина полице износи 1m – што омогућава смештај 30 до 33 књиге на једној полици. Због недовољног броја полица за смештај, књиге у појединим школским библиотекама ређају се и хоризонтално, изнад редова на полицама. Према *IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке* не постоји општеважећа мера за величину простора школске библиотеке, али су дате одговарајуће смернице које треба узети у обзир при планирању простора како би библиотека делотворно задовољила потребе школе.

На основу библиотечких стандарда и Ифлиних смерница, јасно је следеће:

- простор библиотеке требало би да буде у средишњем положају школе (библиотека као „срце школе“), ако је могуће у приземљу,
- библиотека треба да буде у близини просторија намењених подучавању,
- неки делови библиотеке треба да буду далеко од спољашње буке,
- библиотека треба да буде добро осветљења, са великим прозорима,
- просторија библиотеке треба да има одговарајућу температуру (клима-уређај, адекватно грејање), како би се омогућили добри радни услови током целе године, али и очување колекција,
- уређење простора треба да омогући коришћење библиотеке и лицима у инвалидским колицима,
- величина библиотеке треба да буде одговарајућа за смештај колекције књига, новина и часописа, некњижне грађе, као што одговарајуће величине треба да буде и простор за смештај материјала, простор за учење, читаоница, радни простор за запослене и пријемни пулт.

Просторне целине библиотеке у иновативној школи биле би:

- простор за учење и истраживање, пулт за информације, каталози, on-line радне станице (рачунари), столови за учење и истраживање, смештај референсних дела и основне колекције;
- простор за необавезно читање, са седиштима за мале групе, велике групе и цела
- одељења током формалног подучавања, тзв. зид за подучавање (простор за подучавање и пројектовање);
- простор за израду радова и извођење групних пројеката и

- административни простор: позајмни пулт, канцеларије, простор за обраду некњижне библиотеке грађе, смештај аудио-визуелне опреме и простор за смештај залиха и потрошног материјала.

Према IFLA/UNESCO смерницама датим за физичке збирке, умерена колекција књижних извора (фонда), подразумева 10 књига по ученику, а најмање школе би требало да имају барем 2500 важних и савремених библиографских јединица да би обезбедиле књиге за кориснике свих узраста, способности и образовног нивоа. Према *Правилнику о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу* (Просветни гласник, бр. 4/1990), прописано је да школска библиотека потпуне осморазредне основне школе од 8 до 24 одељења треба да има почетни књижни фонд од 2000 до 4000 примерака, односно укупан број књига по ученику требало би да буде најмање 10. Најмање 60% фонда треба да чине некњижни извори који се односе на наставни програм, а школска библиотека би требало да поседује и материјале за разоноду: популарне романи, музику, компјутерске игре, видео-записе, часописе, плакате. Ови материјали се бирају у сарадњи са ученицима и представљају ученичка интересовања и културу, али наведено мора да буде у складу са библиотечким правилником и да не прелази границе етичких стандарда.

Књижни фонд у школским библиотекама Моравичког округа према подацима који нису потпуно поуздани, јер школе не врше ревизије на годишњем нивоу, што би био пример добре праксе, креће се од 2500 до 14750 библиотечких јединица (анализа књижног фонда биће једна од наредних активности Школске управе Чачак). Ниједна школска библиотека у Моравичком округу нема програмски дефинисану медијатеку, а тек се ради на формирању аудио-визуелних збирки. Према *Правилнику о мерилима за утврђивање цене услуга у основној школи („Службени гласник РС“, бр. 42/93)* школа од 24 (ако је једна трећина издвојених одељења), односно 32 одељења (ако је без издвојених одељења или са мање од једне трећине издвојених одељења) и најмање 5000 јединица књижне и некњижне грађе има једног библиотекара.

Правилником о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију (и нормативи) (Просветни гласник, бр. 5/1990) одређен је укупан број књига у школској библиотеци који износи 10-15 књига по ученику. Према *Минимуму југословенских стандарда за школске библиотеке* (Библиотекар, бр. 5-6, 1973), однос библиотечног фонда према броју ученика износио је 8 до 10 књига по ученику, а библиотеке које су достигле овај почетни фонд биле су у обавези да редовно набављају књиге и попуњавају

библиотечки фонд у односу 0,5-1 нове књиге по ученику у току сваке школске године. Школска библиотека потпуне основне или средње школе са мање од 500 ученика треба да поседује минимум 2500 свезака. Дакле, минималан фонд који омогућава извршавање задатака у складу са наставним програмом је 2500 примерака. Због тешке друштвене ситуације, знатан део фондова школских библиотека је неактуалан (мртав фонд) и не попуњава се у одговарајућој мери. Оштећени примерци и јединице мртвог фонда се не отписују због страха од умањења књижног фонда на основу којег се врши финансирање.

Број корисника и интензитет коришћења библиотечног фонда директно зависе од величине и структуре књижног фонда, ангажованости и професионалног усавршавања библиотекара, али и од услова смештаја и стручног вођења библиотеке у целини. Показатељи успеха установе у библиотечној делатности су: актуелни и квалитетни фондови, ажурни каталози, библиографије, базе података, међубиблиотечка позајмица, електронски часописи и програми које библиотека организује.

Књижни фонд обухвата литературу намењену ученицима и стручну педагошку литературу, општу и за поједине предмете, намењену наставницима, као и енциклопедије, лексиконе, речнике, приручнике намењене за коришћење и наставницима и ученицима. Савремена технологија донела је и нове изворе и носиоце информација у школске библиотеке: уз штампане публикације, ту су и виртуелни документи доступни на мрежи, оптички и електронички записи – DVD-и, CD-ROM-ови, аудио-записи, фотографије и друго. У мањим библиотекама књижни фонд се уобичајено дели у две основне збирке: збирку књига и збирку периодике (часописи и новине).

Књижна грађа треба да буде разноврсна и да обухвата књиге, брошуре, часописе, новине, музикалије, рукописе, писма, цртеже, планове, карте, аудио-визуелну грађу, компјутерске производе и све остале производе умножене механичким, хемијским или електронским поступцима. У библиотеци може да постоји и штампана или електронска збирка одабраних ученичких семинарских, практичних и матурских радова.

Поред тзв. конвенционалне грађе (нпр. стари руком писани летописи, књижна грађа прекуцавана писаћом машином, као што су први бројеви неких школских новина и др.), у школске библиотеке све више улази неконвенционална грађа: аудио-визуелне публикације, грађа на магнетским и оптичким подлогама, разни облици сложених публикација и сл. (нпр. магнетофонске врпце, касете,

филмске врпце, видеокасете, дијафилмови, звучне читанке, микрофилмови, рачунарски програми, компактни дискови и сл.).

Систем смештаја по УДК најпогоднији је и примењен је у већини оних школских библиотека које су стручно уређене - најчешће је школска лектира сређена по разредима, док је остатак фонда сврстан по групама УДК. При сређивању књижног фонда у школској библиотеци примењује се слободан приступ фонду. Вођење књиге инвентара је законска обавеза сваке библиотеке. Према *Правилнику о евиденцији библиотечке грађе* („Службени гласник РС“, бр. 7/95) за сваку врсту библиотечке грађе у школској библиотеци потребно је водити посебну књигу инвентара (за монографске публикације, за серијске публикације итд.). У разврставању библиотечких јединица стручну подршку школама најбоље могу да пруже, што и чине, библиотекари надлежне матичне библиотеке (вођење библиотечких статистика, укључивање у COBISS систем, каталози, евиденције и др.).

Препоручљиво је да у школским библиотекама фондови буду подељени на ученички и наставнички фонд, у складу са различитим потребама ових корисника библиотеке. Дobar наставнички фонд садржи најмање хиљаду наслова дела из педагогије, дидактике, психологије, социологије и библиотекарства, приручнике, стручну периодику и стручну литературу за основну делатност и стручно усавршавање. Део овог фонда може се сместити и у зборницу (наставничку канцеларију) и у кабинете, ако постоје адекватни услови за њихово безбедно коришћење и чување, а може да се функционално искористи, уз одговарајуће мере безбедности, и смештај књига дуж ходника. Ученички фонд обично садржи дела обавезне школске лектире, популарно-научну литературу за све наставне предмете, књиге на страним језицима (намењене онима који уче стране језике), опште приручнике (као што су енциклопедије, лексикони, речници, правописни приручници), затим периодику намењену ученицима различитог узраста и интересовања (добар план читања лектире по одељењима и разредима омогућава да буде довољно онолико примерака истог наслова колико износи половина ученика у једном разреду). Оно што је у организацији ученичког фонда важно јесте да он буде доступан ученицима, да могу слободно да га користе, под надзором библиотекара или наставника уколико су те библиотечке јединице смештене у наставним просторијама. Да би ученици били оспособљени за самостално проналажење информација, библиотекар треба да им непрекидно пружа упутства о коришћењу збирки и каталога.

4. САВРЕМЕНА АУДИО-ВИЗУЕЛНА ОПРЕМА У ШКОЛСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ

Библиотека није само „просторија за чување књига“⁴, већ и просторија за образовно-васпитни рад (и наставне и ваннаставне активности), али и простор намењен културним активностима, стручном усавршавању наставника, повезивању школе са партнерима из локалне средине, умрежавању са другим установама, осамостаљивању ученика и подстицању њиховог свестраног развоја. Школска библиотека савремене школе не може да буде само пулт за изнамљивање малобројних и често дотрајалих књига обавезне лектире. У савременој школској библиотеци треба да постоји електронска и аудио-визуелна опрема и то: компјутерске радне станице са приступом интернету, дизајниране за децу и прилагођене висини деце различитог узраста, уређаји за репродукцију CD-ROM-ова, опрема за скенирање, уређаји за репродукцију видео-трака, односно пројектори и пројектна платна (тзв. зид за пројекцију). Библиотека иновативне школе треба да има обавезан приступ електронским изворима информација у складу са школским програмом. Електронски извори омогућавају приступ интернету, посебне библиографске базе и базе података пуног текста, као и образовне софтверске пакете који постоје на CD-ROM-у и DVD-у, одабир аутоматизованог система за каталогизацију који ће се користити за класификацију и каталогизацију извора (према прихваћеним међународним и националним стандардима за библиографски опис), могућност укључивања каталога школске библиотеке у шире мреже (у свету се повезују у систем централног каталога). Оваква сарадња повећава делотворност и квалитет обраде књига и олакшава комбиновање извора тако да је учинак већи. Будући да прописи подразумевају да је библиотекар лице са одговарајућим компетенцијама у погледу информатичке писмености, од њега се очекује да подржи и наставнике и ученике у безбедном и правилном коришћењу садржаја са интернета. Део правилника о понашању у библиотеци и коришћењу њених ресурса свакако треба да укаже на то који се садржаји могу користити и прегледати на друштвеним мрежама, односно интернету, при боравку у школској библиотеци.

Наведено указује да је развојни приоритет сваке иновативне школе претварање библиотеке, једним делом, и у савремену наставну просторију. То би значило набављање савремених наставних

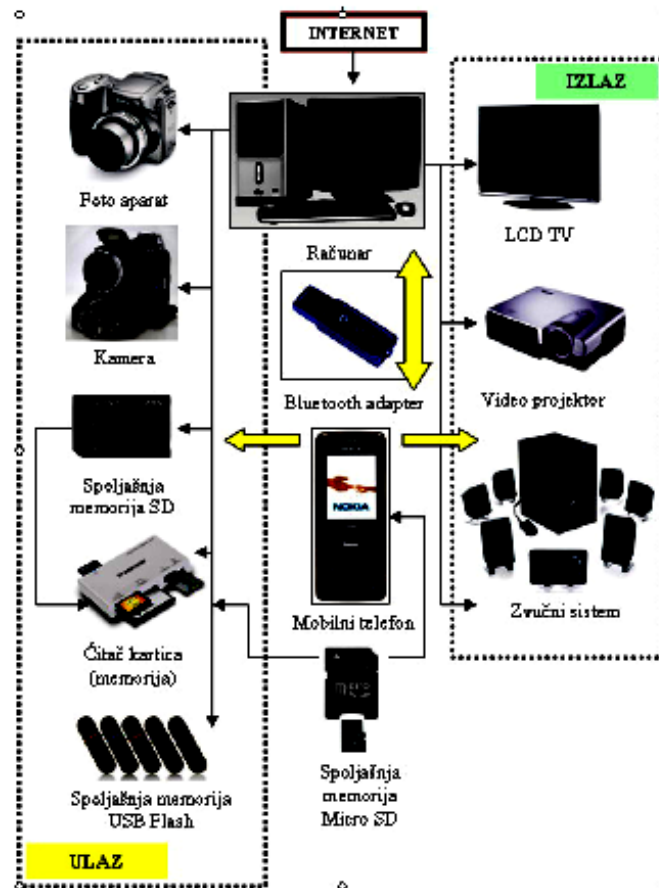
---

⁴ Одговор ученика трећег разреда једне чачанске основне школе на питање: *Шта је библиотека?*

средстава, популарно названих школском мултимедијалном позорницом. Основа тог система је рачунар са излазом на интернет, на који се додају други уређаји за гледање слика, филмова, пројекција или слушање музике. Рачунар може да се користи као DVD плејер, TV/FM тјунер (уградња PCI картице за ТВ тјунер, даљински управљач, могућност снимања програма на чврст диск, претраживање и приказивање фотографија DVD/CD садржаја, музике) и видео рикордер и меморијски медијум за музику, фотографије и видео-камере, фото-камере, мобилни телефони (Bluetooth као начин спајања мобилних телефона) са одговарајућим програмима (software, hardware). Библиотекар би имао задатак да ученике и наставнике информише о образовним порталима на интернету, односно, да им помаже при истраживањима. Употреба интернета омогућава и електронску комуникацију између библиотекара, наставника и ученика, што такође може да буде у функцији квалитетнијег учења. Захваљујући интернету, ученици могу да учествују у интерактивним активностима на Web-у (нпр. „Правопас“, ТВ слагалица и сл.), да претражују дигиталне библиотеке, да долазе до информација из различитих извора и при томе развијају критичку свест и утемељују своја знања о томе шта је поуздан извор информација и шта подразумева појам научна апаратура, могу да припремају истраживачке задатке за друге ученике и различите наставне листиће, да учествују у уређивању школског сајта или сајта библиотеке, да објављују електронске школске или библиотечке новине и билтене или електронске књижевне збирке ученичких радова и сл. Рачунари омогућавају и израде електронских ученичких портфолија, вођење електронских дневника, формирање различитих збирки текстова и мултимедијалних садржаја. Повезивањем мобилних телефона ученицима би било омогућено да одређене текстуалне или мултимедијалне садржаје пребацују са рачунара на телефоне, што би им омогућило да читају електронска издања (што је потпуно у духу њихове генерације, односно одговара сензибилитету и потребама савремене генерације ученика). На библиотекару је велика одговорност да ученике подстакне да могућност Bluetooth-повезивања користе не само за забавне музичке и друге садржаје, већ и у образовно-васпитне сврхе. Овом систему припадају и адаптери и меморије, а посебно видео-пројектори или LCD телевизори. На тај начин отвара се могућност коришћења ризница фотографија, видео-записа, филмова или MP3 музичких датотека, што доприноси чешћем коришћењу иновативних модела наставе у функцији унапређивања образовно-васпитног рада и развијања функционалног знања. Да би се тзв. школска мултимедијална позорница могла користити и у библиотеци, неопходно је да у њој

ради информатички обучен кадар, али и да установа има дефинисан, не само програм рада библиотеке, већ и правилник о понашању у библиотеци, односно о коришћењу њених ресурса. На тај начин, са јасно дефинисаним могућностима и правилима понашања, спречило би се неправилно коришћење интернета (забавни садржаји без образовно-васпитне улоге, вулгарни и увредљиви садржаји и сл.).

Сл. 4 Приказ школске мултимедијалне позорнице⁵

При коришћењу интернета у библиотеци треба водити рачуна о томе да претраживање интернета без циља није сврсисходно, те библиотекар треба да помаже и корисницима у правилном претраживању интернета у најкраћем могућем времену које је неопходно

⁵ Прузето из текста „Техничко-технолошке иновације у образовању деце, као подстицај бољем савладавању градива“, Синиша Г. Минић, Милош Воркапић: <http://www.e-drustvo.org/proceedings/YuInfo2010/html/pdf/062.pdf>

да се одаберу важне и квалитетне информације. Нова улога школских библиотекара је да он покреће и спроводи програме информатичког описмењавања као једног од најважнијих задатака библиотеке, ради развијања способности откривања, сажимања и усвајања информација и нових знања из свих предметних области које покрива колекција извора. Библиотека треба да образује кориснике тако да им пружи знање о библиотеци, њеној сврси, врстама постојећих услуга, организацији и врстама извора које поседује и да допринесе развијању вештина тражења информација и мотивације за коришћење информације, као и да подстиче кориснике да користе ресурсе школске библиотеке у формалним и неформалним наставним пројектима.

Један од циљева школских библиотека јесте да се повезују у ширу библиотечко-информациону мрежу, у складу са принципима Унесковог Манифеста за јавне библиотеке. Овај циљ немогуће је досегнути без савремене опреме и електронске базе података. Стога је главна смерница за опремање библиотеке у иновативној школи: унапређивање електронских извора знања и опремање библиотека већим бројем рачунара. Међутим, ово нас враћа на почетну слику и питање које се само по себи намеће: ако школа има библиотеку величине 12 м², где поставити савремену опрему да би њено коришћење било функционално?

5. ПРОСТОРНА ОРГАНИЗАЦИЈА ШКОЛСКИХ БИБЛИОТЕКА МОРАВИЧКОГ ОКРУГА

Школске библиотеке Моравичког округа углавном немају просторне могућности погодне за остваривање свих предвиђених активности, што показује следећа табела:

Општина	без	до 10 м ²	11–30 м ²	31 – 60 м ²	61– 100 м ²	преко 100 м ²
Чачак	4	0	7	5	2	1
Ивањица	2	0	1	4	1	1
Горњи Милановац	0	0	1	2	1	3
Лучани	0	1	2	3	0	0
УКУПНО ОШ:	6	1	11	14	4	5

Табела 1: Квадратура простора библиотека основних школа Моравичког округа

Ситуација на терену показује да су чак и неке од школа са библиотекама површине преко 100 м² заправо неусловне, јер се само води у документацији да библиотеци припада и неки други простор, док стање на терену показује да је реч о простору који или није функционалан или се не користи за библиотечке послове или не може да се води као саставни део библиотеке, већ само као ресурс који се користи (на пример, хол уз библиотеку).

Међутим, кад се величина библиотеке сагледа у светлу броја ученика, добија се сасвим другачији податак. У односу на број ученика, величина библиотеке требало би да буде таква да задовољава норматив 0,1 м² по ученику. Због драстичног смањивања броја ученика у већини школа, нарочито оних у мање развијеним срединама, према том критеријуму гледано, преглед би био сасвим добар:

Општина	Није у складу са нормативом
Ивањица	1
Горњи Милановац	1
Лучани	1
Чачак	8
Укупно:	11

Табела 2: Квадратура библиотека у ОШ према броју ученика

Најдрастичније одступање од норматива имамо у једној⁶ чачанској градској школи у којој на 1198 ученика долази 16 м² библиотечког простора. Књижни фонд у тој школи је 6500 јединица (што, такође, није у складу са препоруком да фонд броји барем десет наслова по ученику. Међутим, градске школе са великим бројем ученика најчешће немају просторних могућности за планирање размештања библиотека у одговарајуће услове, тако да је у њима једино решење планирање коришћења других (школских и изваншколских) ресурса за остваривање појединих библиотечких активности.

Ситуација у вези са школским библиотекама у средњим школама још је тежа. Две средње стручне школе немају библиотеке у сопственом простору већ ученици тих школа користе школске

⁶ Имена школа не помињемо због тзв. негативног маркетинга.

библиотеке суседних школа. Библиотеке нису конституисане ни у уметничкој школи, школи за ученике са сметњама у развоју и основној школи за образовање одраслих. У неким од тих школа постоје мањи фондови, најчешће тзв. наставничке збирке.

Основне школе које немају библиотеке обично су сеоске школе са малим бројем и ученика и одељења. Међутим, у једној таквој школи већ се остварује развојни план оснивања школске библиотеке: обезбеђен је простор од 29 м² и књижни фонд од 4991 наслова, а школа интензивно ради на организацији простора како би поднела захтев за отварање школске библиотеке. Без обзира што је реч о малој школи, због удаљености од градске библиотеке, културна мисија те школе од изузетног је значаја за целу локалну заједницу, тако да верујемо да би такву библиотеку (када би била одобрена) користили и одрасли читаоци, што је одлична прилика за успостављање боље сарадње са родитељима и партнерима из локалне средине.

6. КАКО ПОБОЉШАТИ РАД БИБЛИОТЕКЕ У НЕОДГОВАРАЈУЋИМ ПРОСТОРНИМ УСЛОВИМА?

Већ летимичан поглед на преглед квадратуре простора школских библиотека Моравичког округа указује да простор углавном не одговара нормативима школског простора, али у већини ових школа није ни могуће школске библиотеке преместити у већи и адекватнији простор, без обзира да ли је реч о школама које раде у две смене или о школама које су већ прешле на једносменски рад. Уколико није могуће рад школске библиотеке организовати у одговарајућем простору, онда би свакако требало – планом коришћења школских ресурса - повезати делатност библиотеке са неким другим просторијама у школи (другим наставним просторијама, као што је информатички кабинет или просторије за продужени и целодневни боравак или вишенаменски простори или функционално уређени холови и др.).

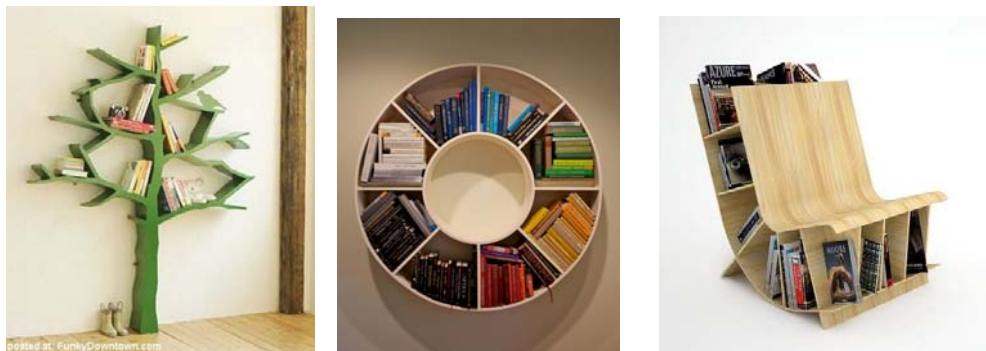
Будући да многи ученици, нарочито трећег и четвртог разреда, који нису обухваћени целодневним боравком а нерадо бораве сами код куће до доласка родитеља са посла, радије остају у школи и после часова, пожељно би било пратити и њихове потребе и организовати кутак за друштвене игре или образовни интернет клуб или образовни биоскоп или обезбедити музичке уређаје са слушалицама како би, без ометања других ученика у читаоници могли да сврсисходно проведу време и у прелиставању часописа за децу, забавне литературе, стрипова, енциклопедија и информативних

садржаја, а да, при томе, што је најважније, буду и безбедни, односно под надзором одраслог лица.

Тимови за самовредновање требало би да анкетају ученике и испитају њихове потребе и идеје о томе како би се простор библиотеке могао преуредити да би представљао пријатан простор и за учење и за дружење. Пре свега, могуће је преуредити постојећи простор и прилагодити га потребама савремених генерација ученика и специфичним активностима библиотеке. У неким срединама постоје простори (нпр. степеништа, холови) који нису искоришћени, а дали би се - уз помоћ ученика, родитеља, волонтера, запослених у школи и партнера из локалне заједнице - оплеменити и преуредити за неке од библиотечких активности (нпр. тематске изложбе, музички кутак, кутак за друштвене игре, мали образовни биоскоп, кутак за слободан тренутак, простор за припрему наставних материјала и сл.) Укључивање ученика у ове активности допринело би развоју њиховог самопоуздања, развијању етоса у школи, односно осећаја припадности школи, многи ученици би се на тај начин заинтересовали и за коришћење библиотечког фонда и образовање, а доказано је да где год су ученици учествовали у креирању или естетском уређењу неког простора степен оштећивања био је знатно мањи (свако више цени рад у којем и сам учествује).

Уколико је простор школске библиотеке скучен и нефункционалан, уз то са застарелим књижним фондом наслаганим на обичне дрвене, често и оштећене полице, без зеленила, без духа, зашто бисмо били изненађени чињеницом да у такву библиотеку ученици долазе само уколико морају због лектире? Не треба много средстава, али треба добре воље, креативности и тимског рада, да би се и такав простор естетски барем уредио и визуелним изгледом привукао пажњу младих читалаца. За најмлађе, понека полица могла би да има украсе од разноврсних материјала у различитим облицима (животиње, биљке, ликови из анимираних филмова, планете, лутке и сл.). Декоративне, модерно дизајниране полице у облику дрвета или округле, са неколико савремених младалачких симбола, сигурно би привукле пажњу ученика старијих разреда.

Могуће је, у сарадњи са школама које имају радионице или родитељима одговарајуће струке или креативним наставницима или мајсторима у средњим стручним школама, са врло мало средстава креирати пројектне табле (од иверица са белом подлогом) или модерно дизајниране полице. Довољно на Google-претраживачу укуцати претраживање слика под појмом „modern school library“ и на основу тих слика направити сопствени план осавремењивања и естетског уређења простора. Неке од идеја, преузете управо на тај начин, биле би:

Сл. 5: Савремено дизајниране полице за књиге (преузете са интернета)

Уколико је простор такав да у њему не може да буде прописан број столова (минимално четири) и столица (минимално шеснаест) могуће је одредити део библиотеке у којем би ученици на мање формалан начин могли да проведу време у читању (плишане играчке на којима се седи, лејзи бегови – *lazy beg*, јастучићи, клупице и треношци, итисон или стаза или тепих на којем би се седело са претходним изувањем обуће, степенице за седење⁷ и сл.). Део библиотеке требало би да уређују сами ученици (на пример, чланови уметничке радионице или библиотечке секције). Тај простор би могао да садржи и слике савремених певача, глумаца, спортиста и других младалачких симбола, под условом да су представљени садржаји у складу са правилником о понашању у библиотеци и да се тај младалачки или ученички кутак користи у складу са договореним распоредом коришћења простора школске библиотеке. Такође, тај део би могао да се уређује и на другачији начин, у договореним временским интервалима (једно тромесечје паное и постере одређују ученици млађих разреда, једно ученици старијих разреда; према годишњим добима; према наставним предметима; према књижевним или музичким жанровима; према образовним профилима; слике за екскрурзија, излета, ваннаставних активности и сл.). Уређењем једног дела библиотеке на мање формалан начин, тако да он у понечему подсећа и на дечју или тинејџерску собу, сматрамо да би већи број ученика чешће користио простор биб-

⁷ Препоручујемо виртуалну шетњу кроз Народну библиотеку Србије: <http://www.zlabmedia.com/virtuelna-panorama/narodna%20biblioteka/?iframe=true&width=100%height=100%>

лиотеке чиме би посвећени библиотекари постепено могли да их мотивишу и за озбиљнији образовни рад.

Естетско уређење простора такође је веома важно за развој хигијенских навика и здравих стилова живота. У сарадњи са биолошком или еколошком секцијом и партнерима из локалне заједнице, ваљало би оплеменили простор за што више зеленила, а у сарадњи са наставницима ликовне културе и техничког образовања осмислити савремене декорације; на пример украси настали квилинг техником, луткице, украси на свили, детаљи биљног и животињског света, детаљи у вези са космосом, ученички радови и производи и сл. Наравно, неопходно је редовно чишћење полица са књигама и целокупног простора библиотеке, како се у њој не би осећао непријатан мирис устајалости. Коришћење неагресивних, благих освеживача простора допринело би пријатнијем боравку ученика у простору библиотеке (уколико се у њој осећа мемљив мирис или непријатан мирис из санитарних просторија, ако је библиотека близу мокрог чвора).

Сл. 3 Украс настао квилинг техником
(декоративни детаљи у функцији оплемењивања и естетског
уређивања полица и простора библиотеке)

Ученички производи могу да настају и као плод коришћења простора библиотеке за креативне радионице и ваннаставне активности. Уколико библиотека нема одговарајући простор, а постоје кабинети и специјализоване учионице, сарадња библиотека и наставника може да се одвија и у другим наставним просторијама, са

видљивим и ученицима доступним распоредом коришћења тих просторија у библиотечке сврхе. Уколико установа има конкретан и оперативан план коришћења ресурса локалне средине у годишњем плану рада, могуће је поједине активности из области рада билбиотекара реализовати у ресурсима других установа локалне заједнице.

7. ЗАКЉУЧАК:

Стратегија развоја образовања у Републици Србији до 2020. године планира дефинисање нових стандарда школског простора и дидактичке, уметничке и информатичке опреме, као и дефинисање механизма контроле примене тих стандарда. Опремљеност информационо-комуникационим технологијама омогућила би школама у удаљеним крајевима да реализују наставу и на даљину, у чему ће библиотеке имати несумњиво значајну улогу. Стратегија у систему друштвене бриге васпитања и образовања деце предшколског узраста предвиђа већ на том нивоу образовања развијање програма „библиотеке, игротекe/лудотеке“ (стр. 46), што доприноси раном упознавању деце са библиотечким делатностима. Стратегија развоја препознаје библиотеке и библиотекарe као ресурс-центре и помоћ наставницима и ученицима у реализацији наставе и ваннаставних активности. Библиотека би требало да буде тако организован простор да омогућава коришћење предности информационо-комуникационих технологија и различитих облика учења у on-line окружењу (електронске конференције, предметни блогови, дискусионе трибине, размена информација, електронска тестирања итд). Тамо где не буде могућ прелазак у једносменски рад, планираће се остваривање ваннаставних активности у јавним установама локалне заједнице. Ту се отварају и велике могућности малих школских библиотека које ће, осим сопственог (најчешће неадекватно) простора, моћи користити у оквиру свог дефинисаног програма и ресурсе локалне заједнице.

Да би се планирао развој школске библиотеке и унапређивање програмских садржаја, неопходно је обезбедити сталност, а не само квалификованост кадра. Менаџмент школе треба да омогући већи буџет за школске библиотеке (донације, пројекти), а сви чланови школске заједнице (наставници и ученици) треба да се укључе у њено функционално, али и естетско уређивање. Ревизије књижног фонда треба радити на годишњем нивоу, а у набавку нових средстава и нове грађе увек укључивати и заинтересоване ученике. Пожељно је

стално информисање родитеља и партнера из локалне средине и њихово што чешће укључивање у остваривање развојних активности установе у целини, а самим тим и библиотеке. Библиотекари би требало да имају додатно образовање из теорије и методологије учења и коришћења савремених информационо-комуникационих технологија. Тамо где је више запослених са малим процентом ангажовања неопходно је да буду јасно одређене дужности и активности сваког понаособ, јер савремена библиотечка опрема и модерно уређен простор библиотеке сам по себи не значи ништа. Пресудан је људски фактор!

Литература:

1. *Савремена школска библиотека*, Зборник предавања одржаних 10. и 11. новембра на Филолошком факултету у Београду, Библиотечко друштво Србије, Београд, 2007. године;
2. *IFLA/UNESCO смернице за школске библиотеке*, у: *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2005, стр. 387-422.
3. Сајт Министарства просвете, науке и технолошког развоја (пројекти, стратегија развоја, прописи): <http://www.mpn.gov.rs/sajt/>
4. *„Техничко-технолошке иновације у образовању деце, као подстицај бољем савладавању трагива“*, Синиша Г. Минић, Милош Воркапић: <http://www.e-drustvo.org/proceedings/YuInfo2010/html/pdf/062.pdf>
5. Испитна литература за предмет Школска библиотека (обавезан, 6 ЕСПБ) и презентација са предавања

Danijela Kovačević Mikić,

BA in Philology , Serbian Language and Literature- Master

Educational Consultant in School Department Čačak

Ministry of Education, Science and Technological Development

Subject: New space organization and refurbishment of innovative school in informational society

Library as a heart of school

Contemporary society denotes lifelong education and professional development. Educational priority can be seen in the contemporary educational paradigm application, in which the focus is put on the student's activities, cooperative studying and studying through discoveries in order to change from reproductive knowledge of curriculum to functional knowledge development . What is put as an imperative is studying „studying“ and enabling students to use all the available knowledge resources. In accordance to that , school libraries should become hot spots of educational reformation, since apart from cultural mission, school librarians have a task to offer professional support to students and teachers in the process of application of innovative models of studying and work. However, there is a huge gap between the situation that should be and the one that really is. The work tells about the gap between the real condition (existing human and material resources) and educational needs, together with providing guiding lines for further development, and it is based on analysis of resources and school libraries programmes in Moravicki county .

Key words: library, professional development, resources, innovations